

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-147-158>

УДК 37.017.4:172.15]:7.036(477)

Боршуляк Альона Мирославівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри музичного мистецтва,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-8395>

alyona_bor@ukr.net

Лаврентьєва Надія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри музичного мистецтва,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4198-2330>

nadijkamusic@gmail.com

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ

Анотація. У статті досліджено актуальну тему сьогодення, яка гостро піднімає питання формування національної свідомості як основи нації, об'єднуючого чинника суспільства на основі таких ознак як мова, культура, історія, традиції тощо. Доведено, що виховання національно свідомого громадянина, патріота, активного провідника національної ідеї потребує пошуку ефективних засобів формування національної свідомості у молодого покоління. Визначальну роль у цьому процесі відіграють культура та мистецтво. Вони мають свої, історично складені, найбільш дієві засоби впливу на людину і соціум, саме тому відіграють значну роль у формуванні національної свідомості людей, особливо підлітків. Аргументовано, що українізація сучасного мистецького осередку молоді та їх культури є надзвичайно важливою проблемою сьогодення. Теоретично та методично обґрунтовано вплив сучасного українського мистецтва на процес формування національної свідомості підлітків. У статті проаналізовано наукові джерела з досліджуваної тематики; виявлено та описано ефективні методи впливу сучасного українського мистецтва на формування національної свідомості підлітків; визначено прийоми та технології впровадження методів впливу сучасного українського мистецтва на формування національної свідомості підлітків. Досліджено, що сучасне мистецтво є одним з найбільш перспективних та актуальних засобів виховання національної свідомості, так як виступає духовно-практичним освоєнням світу.

Застосування в освітньому процесі на інтегрованих уроках мистецтва комплексу методів: мотиваційно-актуальний, ігровий, навчально-розвивальний (уявно-відтворювальний, фіксовано-запам'ятовувальний, навчально-розвивальний), наочно-демонстраційний та кейс-метод, в основі яких лежать твори сучасного українського мистецтва, сприятиме формуванню національної свідомості та самоідентифікації учнів.

Ключові слова: сучасне українське мистецтво; національна свідомість; підлітки; методи формування

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, у соціальному та політичному житті нашої держави постала проблема радикальних змін у підходах до національного виховання, головна мета якого є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства її духовної культури. Першочерговим завданням закладів освіти стало формування свідомого українця з почуттям національної гідності. Визначальну роль у цьому процесі відіграють культура та мистецтво, які є духовно-практичною діяльністю людини.

Покликаючись на розмаїття напрямів та безліч течій і практик, що виникають у другій половині ХХ століття сучасне мистецтво орієнтується на нові форми вираження у світовому культурному просторі при абсолютному збереженні вітчизняної неповторності. Це мистецтво, що відбувається тут і зараз. Вступаючи до активного діалогу зі світовим мистецьким доробком, у творчих пошуках мови мистецтва, засобах його виразності, опануванні новітніх технологій з'являються нові можливості для творчості. Інтерактивні та комп'ютерні технології, імерсивні середовища у доповненій і змішаній реальності, сучасні форми та техніки, такі як хепенінги, перформанси, інсталяції, електронна музика надають можливість не тільки вступити в контакт з митцем, а й прийняти участь у створенні творів мистецтва.

Взаємодія людей зі світом мистецтва стає дедалі доступнішою та відповідно мистецтво посилює свій вплив на формування свідомості людини, так як виступає засобом духовно-практичного освоєння світу. Тому виникає необхідність у пошуках нових сучасних методів навчання та виховання.

Аналіз останніх досліджень. До проблеми виховання патріотичних почуттів у молоді через культурний спадок власного народу засобами різних видів мистецтва зверталися класики педагогічної думки: О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко та ін. В останні десятиліття ХХ століття вплив мистецтва на формування патріотичних почуттів молоді висвітлено вченими: Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Рудницькою. Розвиток особистості та значимість мистецької діяльності для її активізації досліджували: Ю. Борев, В. Кандинський, М. Каган, Л. Левчук, О. Оніщенко та інші. До проблеми патріотизму з мистецької педагогіки зверталися: Е. Белкіна, В. Кудрявцев, Л. Масол, Г. Падалка, Г. Шевченко, Б. Юсов тощо. Питанням впливу мистецтва на формування національної

свідомості присвячено чимало праць сучасних науковців. У низці педагогічних досліджень Т. Борисової, О. Вишневського, І. Єгорової, М. Жидкової, Л. Масол та ін. вказано на особливе значення мистецтва у формуванні духовного, національного та естетичного становлення особистості.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – теоретичне та методичне обґрунтування впливу сучасного українського мистецтва на процес формування національної свідомості підлітків.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі **завдання**: проаналізувати наукові джерела з досліджуваної тематики; виявити й описати ефективні методи впливу сучасного українського мистецтва на формування національної свідомості підлітків; визначити прийоми та технології впровадження методів впливу сучасного українського мистецтва на формування національної свідомості підлітків.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Виховання національно свідомого громадянина, патріота своєї держави з активною громадською позицією, особистості, яка віддана справі зміцнення державних пріоритетів є основними напрямками виховної роботи в закладах освіти. Особливе значення патріотичному вихованню надавав видатний український педагог В. Л. Сухомлинський, який вважав, що школа повинна виховувати у молоді прагнення до самовідданого служіння Батьківщині. У своїх роботах вчений також вказував і на труднощі у вихованні патріотизму, пояснюючи їх тим, що в повсякденному житті ми не зустрічаємося з мірою, за допомогою якої можна було б виміряти цю «майже незбагненну цінність» – патріотизм. Любов до Батьківщини стає силою духу тільки тоді, коли у людини відображені у свідомості образи, пов'язані з рідним краєм, мовою, коли з'являється почуття гордості від того, що все це – твоя Батьківщина.

Культурне відродження, що відбулося в Україні на початку ХХІ століття, загострює увагу соціуму до проблем виховання гармонійно-цілісної творчої особистості. Як відзначає Т. Борисова, «Історичною місією сьогодення є формування людини-творця з високими громадянськими якостями, яка була б соціально й духовно зрілою. І тут мистецтво повинно бути засобом духовно-практичного освоєння світу» [1, с. 67]. Зважаючи на це, мистецтво є одним з найбільш перспективних, необхідних й актуальних засобів виховання національної свідомості.

Мистецтво має свої, історично складені найбільш дієві засоби впливу на людину і соціум, саме тому відіграє значну роль у формуванні національної свідомості людини, особливо підлітків. Провідні педагоги й мистецтвознавці стверджують, що мистецтво має значний вплив на ідейні, моральні та етичні почуття, розвиток самосвідомості; на виховання всебічно розвиненої особистості; допомагає засвоїти знання з історії та досягнути культуру народу.

О. Вишневський визнає етнічне самоусвідомлення, так званий «стихийний патріотизм», підґрунтям становлення національної свідомості. Його основа – це рідна мова, культурні звичаї, пісні, історія тощо. Тобто українська культура та духовні цінності, які її визначають, мають найбільший вплив на становлення національної свідомості [2, с. 6–7].

М. Жидкова пропонує певний алгоритм дій для створення умов розвитку й самореалізації національно-свідомої особистості та формування духовних цінностей українського патріота засобами мистецтва, до яких належать «краєзнавча діяльність (відвідування краєзнавчих музеїв); екскурсії-відвідування історичних місць, ознайомлення з пам'ятками української культури та історії; використання народного фольклору; відвідування театрів, концертів, вистав, виставок; вивчення українських сімейних традицій на родинних святах; організація та проведення тематичних конкурсів зображувальної творчості; обмін культурними традиціями між учнями з різних регіонів країни; організація та створення виставок художніх фотографій за відповідною тематикою; пошук, збирання та збереження народної культурної спадщини України; відстеження шляху народної пісні з давнини до сучасності; майстер-класи з виготовлення нескладних виробів декоративно-ужиткового мистецтва; перегляди та обговорення кінофільмів (відеороликів) відповідної тематики; інформаційно-просвітницька діяльність (збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, волонтерів)» [4].

За твердженням Д. Чижевського та М. Костомарова, незмінною ознакою української душі, української ментальності стала пісня. У пісенному фольклорі міститься безцінний матеріал для засвоєння традицій українського народу, а також відображення еволюції ідеалів, яка відбувалася в процесі історичного розвитку нації. Саме до народної пісні зверталися дослідники українського менталітету. На пісенну спадщину опиралися у своїх працях літературознавці, фольклористи, історики М. Драгоманов, В. Антонович, І. Франко, М. Грушевський [3, с. 138].

Чільне місце у формуванні всебічно розвиненої особистості зі стійкими морально-духовними цінностями посідають інтегровані уроки мистецтва, під час яких учні опановують низку компетентностей, пов'язаних із оволодінням українською мовою та літературою, історією України, здобутками українських митців у царині мистецтва. Така організація навчання вимагає застосування ефективних методів формування національної свідомості, естетичного виховання учнів, їх інтелектуального й творчого розвитку, що сприятимуть заохоченню до занять мистецтвом, адже саме мотивація навчання є рушійною силою активізації їх пізнавальної діяльності на інтегрованих уроках мистецтва та швидкого опанування ними мистецьких компетентностей.

Для вирішення цього завдання пропонуємо використовувати комплекс мотиваційно-актуальних методів – «Формули креатив-настрою», зокрема формули самонавіювання: «Не чекай подарунку від долі», «Обміркував усе і дій», які доповнюються гаслами про життя, війну та Україну: «Слава Україні!», «Все буде Україна!», «Вірю в ЗСУ!», «Доброго вечора, ми з України», «Мені потрібна зброя, а не

евакуація», «Як ти? Сподіваюсь, ти в безпеці», «Завтра – на один день ближче до перемоги», «Відбій повітряної тривоги», «Скажи «паляниця», що коротко та влучно описують те, що відбувається у свідомості дорослих та дітей в умовах сьогодення.

Ці гасла набули якості формул креатив-настрою, що дозволяє використовувати їх як засіб формування асоціативно-образного мислення, художньої спостережливості, творчої уяви. Гасла демонструють на картонних картках, а також на дошці у вигляді символів. Учням пропонується обрати для себе формулу креатив-настрою, яка найбільше відповідає їх настрою та емоційному стану та поширити фразу. Завдання можна ускладнити через відтворення обраної формули мовою жестів.

З-поміж засобів мотивації учнів до творчої навчальної діяльності пропонуємо використовувати ігрові технології навчання, наприклад, «Арт-ребус» – гру на розвиток асоціативно-образного мислення. Під час гри учні ознайомлюються з експонатами та їм пропонується відрефлексувати унікальний мистецький проект – україно-польську виставку «Ukraina. Wzajemne spojrzenia /Україна. Інші погляди на взаємини», яка була представлена 60 творами видатних митців з кінця XVII сторіччя до сьогодення, зокрема найдавніший експонат – ікона «Покров Богородиці». Твори давнини доповнили картини Тараса Шевченка, польського баталіста Юзефа Брандта. Роботи XIX сторіччя зіставляються з творами авангардистів початку XX сторіччя Георгія Нарбута, Віктора Пальмова, Льва Крамаренка. Твори митців сучасності були представлені знаковими іменами Анатолія Криволапа, Олега Тістола та інших митців, зокрема молоді, яка використовує мову поп-арту, мову сучасного мистецтва. Увагу учнів треба звернути на аранжування виставки – шедеври розміщені ніби на будівельних лісах на поліетиленовій плівці як доказ того, що українське мистецтво знаходиться на стадії «розпаковки».

Учитель ставить завдання активізувати асоціативно-образне мислення учнів, яким потрібно не лише згадати назви творів, а й їх автора, встановити хронологічні, історичні рамки, визначити приналежність країні, прапори та мапи країн, до якої належить митець, а також встановити художні системні зв'язки.

Цікавість учнів може викликати гра на розвиток творчої уяви «Арт-пазли», в основу якої можна покласти матеріали міжнародної фотовиставки «Варшава-Маріуполь – міста руїн, міста боротьби, міста надії», представлені 2 жовтня 2022 року в Києві на Михайлівській площі у річницю закінчення Варшавського повстання 1944 року.

Учнів ознайомлюють з експонатами фотовиставки, на якій було представлено 16 пар світлин м. Варшави, м. Маріуполя та міст Київщини, що стали свідченням злочинів нацистів у Польщі в роки Другої світової війни і росіян в Україні сьогодні, які доводять тотожність німецького націоналізму російському імперіалізму.

До школярів треба довести думку, що фотовиставка «Варшава-Маріуполь» не лише про минуле, але й про майбутнє. Порівняння подій минулого століття і сьогодення дає надію на відбудову та відродження зруйнованих міст та селищ. Варшава постала з руїн, з руїн піднімуться і м. Буча, і м. Гостомель, і м. Маріуполь та інші зруйновані міста України.

Для виконання завдання гри «Арт-пазли» світлини з виставки у вигляді пазлів проєктуються на екран. Пазли містять 15-30 карток різних форм та розмірів. Учні можуть скласти пазли як у парах, так і в групах.

На уроках мистецтва варто використовувати комплекс навчально-розвивальних методів (образно-асоціативний, фіксовано-запам'ятовувальний, уявно-відтворювальний) для набуття мистецьких компетентностей, спрямованих на розвиток національної свідомості учнів засобами сучасного мистецтва та розвиток асоціативно-образного мислення, творчої уяви та художньої спостережливості.

Образно-асоціативний метод, спрямований на розвиток образно-асоціативного мислення учнів, слід застосувати під час виконання завдання «Незвичні запитання». Для реалізації цього методу можна використати матеріали телемарафону «Для дітей заради майбутнього», трансляція якого відбулася 25 вересня 2022 року в ефірі телемарафону «Єдині новини» (ICTV, Перший, Інтер, Рада, 1+1). Під час телемарафону був презентований проєкт Всеукраїнського благодійного Таврійського фонду – краудфандингова платформа Dity.Help для збору коштів на допомогу дітям війни.

У телемарафоні «Для дітей заради майбутнього» взяли участь українські виконавці: WELLBOY, Артем Пивоваров, TARABAROVA, IVAN NAVI, Ірина Феदिшин, Віталій Козловський, КНАУАТ, Друга Ріка, БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ, Олександр Пономарьов, Михайло Хома, KAZKA, Оля Цибульська, Анна Трінчер, АНТИТІЛА, М'ЯТА, Jerry Heil, ТНМК, DOROFEEVA, Олег Скрипка, Тіна Кароль, Evgeny Khmara, MONATIK, SERAFÛN, NK.

Телемарафон містив сюжети про дитячі долі та мрії, концертні виступи юних артистів та спільні номери дітей з зірками української музики, інтерв'ю дітей, коментарі відомих громадських діячів та представників галузі креативної індустрії, включення з різних куточків світу, де зараз вимушено перебуває велика кількість українських дітей. «Діти – дітям» – саме цей принцип був філософією проєкту, де юні співоці таланти України допомагали своїм одноліткам, які постраждали від воєнних дій.

Виконуючи завдання «Незвичні питання», учні мають сформулювати якомога більше цікавих, каверзних, творчих, нестандартних запитань до митця, віртуальна зустріч з яким відбудеться на мистецькому телеканалі.

Фіксовано-запам'ятовувальний метод застосовують для розвитку художньої спостережливості під час аналізу української пісні «Ой у лузі червона калина». Пісня стала народною, а у 2022 році набула неабиякої хвилі популярності після виконання Андрієм Хливнюком у перші дні російського вторгнення та кавер-версії культового гурту «Пінк Флойд» під назвою «Heu, Heu, Rise Up!». Наразі пісня є духовним гімном, образом сили духу та незламності українського народу. Її співають відомі артисти на телебаченні, а також маленькі та дорослі діти вдома. Вона звучить з великої сцени та просто на вулицях міста.

Учням пропонується коротка інформація про історичні передумови виникнення об'єднань січових стрільців і козаків в Україні. Вони прослуховують та порівнюють декілька вокальних кавер-версій та інструментальних аранжувань музичного твору. Далі учням пропонується відповісти на питання та виконати завдання:

– Як, на вашу думку, повинен виглядати український воїн-козак, стрілець чи сучасний український солдат?

– Якими рисами характеру він повинен володіти? Поясніть, чому ви так вважаєте.

– Порівняйте інтерпретації пісні «Ой у лузі червона калина» та оберіть ту, яка найбільше вам подобається. Поясніть свій вибір.

– Намалуйте портрет воїна-захисника, обираючи кольори, які, на вашу думку, найбільш відображають образ мужності та незламності його духу.

Уявно-відтворювальний метод орієнтовано на розвиток творчої уяви. Підґрунтям для його використання під час виконання завдання «Шлях до шедедру» можуть стати матеріали незалежного короткометражного фільму «Битва за Україну» («Fight for Ukraine»), матеріали міжнародного журналістського проєкту про війну в Україні «Щоденники війни».

Прем'єра короткометражного фільму «Битва за Україну» («Fight for Ukraine») режисера Андрія Зайця відбулася 24 серпня 2022 року в м. Кам'янець-Подільському під час спеціального благодійного заходу до Дня незалежності України в рамках Міжнародного кінофестивалю «Бруківка». У фільмі розповідається історія перших місяців російського вторгнення в Україну очима добровольця з м. Кам'янця-Подільського та волонтерки, яка опинилась в окупованому м. Маріуполі. Жахи війни постають перед глядачем через компонування реальної хроніки з відзнятими сюжетними сценами з головними героями фільму. У зйомках фільму разом з молодими акторами взяли участь відомі українські актриси театру, кіно та телебачення, зокрема Заслужені артистки України Ірма Вітовська та Віталіна Біблів.

Для формування художньої спостережливості, індивідуального вибору засобів художньої діяльності використовують матеріали міжнародного журналістського проєкту про війну в Україні «Щоденники війни», який складається з документальних фільмів, інтерв'ю та спеціальних сюжетів про волонтерів, журналістів, митців, військових та представників «Культурного фронту», які з перших годин російського вторгнення працюють заради перемоги.

Виконання учнями завдання «Шлях до шедедру» сприятиме розвитку художньої спостережливості, індивідуального вибору засобів художньої діяльності. Учням пропонується сконцентрувати увагу на представлених зразках кінематографії, які вибірково презентують на екрані, а також зробити аналіз «мистецького шляху» створення шедедру у кіно та театрі. Вчитель розповідає про багатогранність професій, які є необхідними у театрі та кіно. Пропонується проаналізувати шлях від ідеї до кінцевого результату, утілення думок режисера в акторських та декораційних образах; порівняти значення музичного супроводу та літературних засобів виразності; дати словесні образні характеристики героям картин тощо.

Комплекс наочно-демонстраційних методів засобами сучасного мистецтва спрямований на розвиток національної свідомості учнів-підлітків та здатності до самоідентифікації засобами сучасного музичного, літературного, образотворчого, театрального мистецтва. При їх використанні варто орієнтуватися на особистісно-ціннісне ставлення учнів до сучасного мистецтва, намагатись заохочувати підлітків до артсамовираження засобами мистецтва.

Наочно-демонстраційний метод засобами сучасної музики можна реалізувати через виконання завдань «Темброві схованки», що мають на меті розвиток умінь учнів визначити у почутому музичному матеріалі не тільки тембри співацьких голосів та музичних інструментів, а також манеру виконання. Після прослуханого музичного фрагменту учні визначають інструменти, які виконують твір, або ж голоси, які звучать. Їм пропонується прослухати сучасні музичні інструментальні та вокальні твори, написані композиторами під час війни, зокрема «Танго» Георгія Кожухаря, «Закрийте небо» Катерини Комар, «Україна переможе», «На землі, повітрі і на морі» Олександра Пономарьова.

Одним із завдань під час реалізації наочно-демонстраційного методу засобами сучасної музики є виготовлення обкладинки альбому пісень А. Пивоварова, в рамках проєкту «Твої вірші, мої ноти». Проєкт був створений для популяризації та підтримки української культури, поетів і письменників через призму музики. Співак випустив пісні разом із Лилу 45 («Радісно/Страшно»), Златою Огневич («До весни»), KALUSH («Майбутність»), DOROFEEVA («Думи»), Ярмач («Минають дні, минають ночі»), Настею Каменських («Там у тополі»), Олею Поляковою («Тішся»), SHUMEI («Ой На Горі»).

Для виконання завдання учні самостійно мають обрати способи та техніки виконання. Це можуть бути колажі, аплікації, живописні композиції, штампи, трафарет, широке розмаїття відтінків кольорів. Таке завдання спонукатиме до збагачення знань української класичної літератури та української культури загалом через призму сучасного музичного мистецтва та виконавства, самовираження учнів у творчій роботі, самостійності у мистецькій діяльності та оригінальності у доборі виражальних засобів.

Наочно-демонстраційний метод засобами сучасного театрального мистецтва варто зреалізувати через виконання творчих завдань:

– «Уявляю-створюю». Після перегляду виставок робіт митців українського сучасного мистецтва та прослуховування української музики завданням підлітків є уявити, як буде виглядати алея у парку «Незламні та незалежні» після перемоги України, де могли б відбуватися концерти патріотичної музики, творчі зустрічі з героями війни. Учням потрібно буде створити ескіз алеї у парку, добрати музичні композиції, якими б насолоджувались відвідувачі під час прогулянки.

– «Слухаю і створюю». Творче завдання складається з двох етапів. Перший полягає у розборі музичного матеріалу, під час якого прослуховують інструментальний твір або пісню, обговорюють форму твору, його виражальні засоби, обмірковують зміст тексту пісні та його роль у композиції, виконують пісні. На другому етапі учням пропонується створити малюнки за змістом твору, виготовити ескізи костюмів артиста та декорації, продумати рухи, або танцювальні фігури, які б відображали його зміст, тобто створити режисерську постановку кліп-версії пісні, або ж фільм до прослуханого музичного твору.

Корисним буде застосування на уроках мистецтва кейс-методу, спрямованого на розвиток в учнів креативного мислення, навичок мистецького аналізу, вміння вирішувати складні мистецькі проблеми, які не вирішуються аналітичним шляхом.

Для учнів старших класів цікавим буде вирішення мистецьких завдань з соціально-політичною спрямованістю. Це обґрунтоване тим, що з-поміж теоретиків і практиків мистецтва все гостріше постають питання, чи вливає сучасне українське мистецтво на суспільство і чи може воно відчувати на собі флешбек? Сьогодні мистецтво тісно пов'язане з політикою. Учням-підліткам задають питання: Чому люди мистецтва йдуть у політику? Яким чином політики використовують мистецтво заради впливу на народ? Чи можлива співпраця митців і політиків? Чи має право на існування тема артистизму в політиці? Чи є мистецтво мовою політичного світу? Чи є якась паралель між політикою і мистецтвом? Чи є визначною роль сучасних celebrities в політиці України?

Для виконання завдання учнів ділять на групи та ознайомлюють з перформансами, які відображають політичні погляди митців та їх національно-патріотичну позицію. Також детально обговорюються зміст творів сучасного мистецтва та засоби виразності, якими користується митець (Мистецькі акції: перформанс «Живих скульптур» присвячений українським воїнам (О. Костинюк), «ДНК України» (Д. Саратський), «Мавзолей для президента» («Фонд Мазоха» (Р. Віктюк, І. Подольчак, І. Дюрич)), «Перетворення прапора радянської України у прапор України» (В. Кауфман, В. Костирок), «Коліно» (У. Кільтер), «Способи вбивства прапором» (М. Карабінович).

Мистецтво перформансу є актуалістичним та викликає багато спірних питань. Тому учнів у групах ділять на дві категорії: адвокатів та їх помічників (ті, що розділяють та захищають погляди митця) та прокурорів з помічниками (ті, що звинувачують митця у не етичному або провокаційному вираженні політичних поглядів у мистецтві). Вчитель виступає суддею. Кожна група обирає перформанс, який їй найбільше сподобався. Учні обговорюють мистецькі акції у середині групи, а далі захищають свої позиції перед класом.

Запропонований комплекс методів, на нашу думку, має бути ефективним для формування національної свідомості учнів засобами сучасного мистецтва, стати важливою сходинкою підлітків до самовираження засобами сучасного музичного, образотворчого, театрального мистецтва.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Сучасне мистецтво є одним з найбільш перспективних та актуальних засобів виховання національної свідомості, так як виступає духовно-практичним освоєнням світу. Застосування в освітньому процесі на інтегрованих уроках мистецтва комплексу методів (мотиваційно-актуальні, ігрові, навчально-розвивальні (уявно-відтворювальний, фіксовано-запам'ятовувальний, навчально-розвивальний), наочно-демонстраційні методи та кейс-метод), в основі яких лежать твори сучасного українського мистецтва, сприятиме формуванню національної свідомості та самоідентифікації учнів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. **Перспективою для подальшого вивчення** є поглиблення дослідження впливу сучасного українського мистецтва на формування національної свідомості підлітків.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Борисова, Т. Б., 2006. Мистецтвознавчі аспекти підвищення кваліфікації працівників культури, *Актуальні питання культурології*, 4, 144-145.
2. Вишневецький, О. І., 2002. Ще раз про народження громадянина: національне і громадянське у сучасному українському вихованні, *Освіта*, 6-7.
3. Єгорова, І. В., 1998. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах, *Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 137-140.
4. Жидкова, М. О., 2022. Мистецтво як засіб ствердження національної свідомості та ідентичності. Доступно: <<https://vseosvita.ua/library/mystetstvo-iaak-zasib-stverdzhennia-natsionalnoi-svidomosti-ta-identychnosti-602670.html>>.
5. Купчик, В. А., 2016. Виховання національної свідомості майбутніх учителів музичного мистецтва засобами музики, *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 14, 266–273.
6. Масол, Л., 2004. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*, 10, 32.
7. Масол, Л. М., Ничкало, С. А., Веселовська, Г. І., Оніщенко, О. І., 2006. *Художня культура України*: навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл. України / за заг. ред. Л. М. Масол, Київ: Вища школа, 239.
8. Онопрієнко, О., 2007. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 21, 103–110. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_21_18>.
9. Сухомлинський, В. О., 1977. *Вибрані твори*: в 5 т., Київ: Рад. школа, 3: *Серце віддаю дітям; Народження громадянина; Листи до сина*, 668.
10. Шевченко, О. М., 2009. Вплив мистецтва на культурний розвиток особистості: погляди діячів української культури, *Витоки педагогічної майстерності*, 6, 124–127. Доступно: <<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/176/1/shevchenko.pdf>>.
11. Chynczewska-Hennel, T., 1985. *Swiadosc narodowa szlachty ukraińskiej i koczacynu od schyłku XVI do półowy XVII w.* Warszawa, 188.

CONTEMPORARY UKRAINIAN ART AS A MEANS OF FORMING NATIONAL CONSCIOUSNESS OF TEENAGERS

Alona Borshuliak,

Candidate of the Art History, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Musical Art,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-8395>
alyona_bor@ukr.net

Nadiia Lavrentieva,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer of the department of Musical Art,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4198-2330>
nadijkamusic@gmail.com

Abstract. The article examines the urgent topic of today, which acutely raises the issue of the formation of national consciousness as the basis of the nation, the unifying factor of society based on such features as language, culture, history, traditions, etc. It has been proven that raising a nationally conscious citizen, a patriot, an active leader of the national idea requires finding effective means of forming national awareness in the younger generation. Culture and art play a decisive role in this process. They have their own, historically composed, most effective means of influencing a person and society, which is why they play a significant role in shaping the national consciousness of people, especially teenagers. It is argued that the Ukrainization of the modern artistic center of youth and their culture is an extremely important problem today. The purpose of the article is a theoretical and methodical substantiation of the influence of modern Ukrainian art on the process of forming the national awareness of teenagers. The article analyzes scientific sources on the subject under the study; effective methods of influence of modern Ukrainian art on the formation of national consciousness of teenagers were identified and described; techniques and technologies for the implementation of methods of influence of modern Ukrainian art on the formation of the national awareness of teenagers are determined. The results of the study demonstrate that modern art is one of the most promising and relevant means of raising national consciousness, as it acts as a spiritual and practical mastering of the world. Introduction in the educational process integrated art lessons comprising a complex of methods, notably motivational-actual, game, educational-developmental (imaginative-reproductive, fixed-memorizing, educational-developmental), visual-demonstration, and the case method, which are based on the works of modern of Ukrainian art, will contribute to the formation of the national awareness and self-identification of students.

Keywords: modern Ukrainian art; national consciousness; teenagers; methods of formation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Borysova, T. B., 2006. Mystetstvoznavchi aspekty pidvyshchennia kvalifikatsii pratsivnykiv kultury [Artistic aspects of improving the qualifications of cultural workers], *Aktualni pytannia kulturolohii*, 4, 144–145.
2. Vyshnevskiy, O. I., 2002. Shche raz pro narodzhennia hromadianyna: natsionalne i hromadianske u suchasnomu ukrainskomu vykhovanni [Once again about the birth of a citizen: national and civic in modern Ukrainian education], *Osvita*, 6–13 liut., 6–7.
3. Yehorova, I. V., 1998. Upravlinnia protsesom formuvannia natsionalnoi samosvidomosti na urokakh muzyky v suchasnykh umovakh [Management of the process of formation of national self-awareness in music lessons in modern conditions], *Upravlinnia natsionalnoiu osvitoiu v umovakh stanovlennia i rozvytku ukrainskoi derzhavnosti: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 137–140.
4. Zhydkova, M. O., 2022. *Mystetstvo yak zasib stverdzhennia natsionalnoi svidomosti ta identychnosti* [Art as a means of asserting national consciousness and identity] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://vseosvita.ua/library/mystetstvo-iak-zasib-stverdzhennia-natsionalnoi-svidomosti-ta-identychnosti-602670.html>>.
5. Kupchuk, V. A., 2016. Vykhovannia natsionalnoi svidomosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva zasobamy muzyky [Education of national consciousness of future teachers of musical art by means of music]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 14, 266–273.
6. Masol, L., 2004. Kontseptsiiia khudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The concept of artistic and aesthetic education of students in general educational institutions]. *Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*, Pedahohichna presa, 10, 32.
7. Masol, L. M., Nychkalo, S. A., Veselovska, H. I., & Onishchenko, O. I., 2006. *Khudozhnia kultura Ukrainy* [Artistic culture of Ukraine]: navch. posib. dlia zahalnoosvit. navch. zakl. Ukrain, Kyiv: Vyshcha shk., 239.
8. Onopriienko, O., 2007. Patriotychne vykhovannia yak naukovo-pedahohichna problema: poniatiinyi aspekt [Patriotic education as a scientific and pedagogical problem: conceptual aspect], *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 21, 103–110 [Elektronnyi resurs] Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_21_18>.
9. Sukhomlynskyi, V. O., 1977. *Vybrani tvory* [Selected works]: v 5 t., Kyiv: Rad. shkola, 3: *Sertse viddaiu ditiam; Narodzhennia hromadianyna; Lysty do syna* [I give my heart to children; Birth of a citizen; Letters to my son], 668.
10. Shevchenko, O. M., 2009. Vplyv mystetstva na kulturnyi rozvytok osobystosti: pohliady diiachiv ukrainskoi kultury [The influence of art on the cultural development of personality: views of Ukrainian cultural figures], *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*, 6, 124–127 [Elektronnyi resurs] Dostupno: <<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/176/1/shevchenko.pdf>>.
11. Chynczewska-Hennel, T., 1985. *Swiadomość narodowa szlachty ukraińskiej i koczowniczości od schyłku XVI do połowy XVII w.* [The national consciousness of the Ukrainian and Cossack nobility from the end of the 16th century to the middle of the 17th century], Warszawa, 188.